

לבניינה של הלכה

הלכות פקו"נ 10 – ישוב הדעת בחולה מסוכן

בשיעור הקודם עסקנו בדין ניתוק חולה שיש בו סכנה ממכשירים לצורך טיול באויר הצח. מסקנת הדברים היתה שיש היתר לעשות זאת ע"י נכרי ואם אין נכרי יש מקום להתיר גם ע"י ישראל בשינוי. בטעם ההיתר הסברנו שכיון שאפילו צרכי חולה שאב"ס נעשים ע"י נכרי באיסור תורה וטיול הוא צורך לחולה מסוכן, אע"פ שאין סכנה במניעתו. ביחס לניתוק המכשירים ע"י ישראל הסברנו שיש לצרף את הטעמים הבאים:

[א] שיטת המגיד משנה שמותר לעשות איסורי תורה עבור שיפור מצבו של חולה ש"ב"ס.

[ב] דעת הפוסקים ששימוש בחשמל אסור מדרבנן.

בנוסף הזכרנו את דברי הגר"א נבנצל ששיפור מצב החולה עשוי להציל מהסתבכויות.

לאחר השיעור התעוררה שאלה בבית המדרש- האם יש לדון להתיר בזה משום דין 'טרוף הדעת' של החולה? נבאר את דין 'טרוף הדעת' בסיעתא דשמיא:

מצאנו בהלכה מספר היתרים בענין זה:

1. "אמר רבי לוי: קונין קנין משכיב מרע אפי' בשבת, ולא לחוש לדברי ר' אליעזר, אלא שמא תטרוף דעתו עליו"¹

רשב"ם פירש שיש איסור דרבנן בקנין משום משא ומתן בשבת אך למרות זאת עושים קנין כדי שלא תטרף דעת החולה, אע"פ שמצד הדין אין כלל צורך בקנין כיון שדברי שכיב מרע קיימים גם ללא מעשה קנין.

דין זה נפסק להלכה בשו"ע: "אף על פי שמתנת שכיב מרע אינה צריכה קנין, אם בקש שיקנו ממנו קונים, אפילו בשבת, שזה הקנין אינו צריך. וי"א שאפילו אם יש

¹ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קנו עמוד ב

נפקותא בקנין, כגון שכותב כל נכסיו ומפרש שלא יחזור בו אם יעמוד, קונים בשבת²

2. **שולחן ערוך** - "אסור לומר לא"י שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי שרי"³

משנה ברורה⁴: ודאי שרי - אפילו לשכור אינו יהודי רץ שירוץ כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במוצאי שבת גם כן שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו:

ביאור הדברים - מתוך הדין שמפורש בגמרא בבא בתרא שהובא לעיל הראשונים למדו את הדין שלפנינו המובא בשו"ע. מדובר במצב שיש חולה מסוכן והוא מבקש לומר לגוי שילך מחוץ לתחום לקרוא לקרוביו לבוא - מותר משום חשש טירוף הדעת של החולה.

יש לשאול עד היכן ניתן להתיר איסורים משום טירוף הדעת של חולה מסוכן:

לדעת ערוך השולחן ועוד אחרונים סעיף זה עוסק באיסור דרבנן של אמירה לנכרי דייקא, אך בשאר איסורי דרבנן החמורים יותר אין היתר בזה אלא אם כן יש צורך של פקוח נפש ממשי -

ערוך השולחן: "ומ"מ שהישראל בעצמו יעשה איסור שבות לא הותרה שהרי אין זה רפואה אלא חששא בעלמא ולכן בענין דממצא חפצך ודבר דבר חיישינן לזה ולא בדבר איסור גמור ונ"ל אם הרופא אומר שיש סכנה אם לא יקיימו דבריו הרי הוא ככל חולה שיש בו סכנה"⁵

אמנם יש פוסקים⁶ שהתירו לישראל ללכת חוץ לתחום כדי להביא את קרובי החולה ולעבור על איסור תחומין בדרבנן וכן לעבור על שאר איסורי דרבנן. "מכל מקום נראה לפענ"ד דכל שהוא לצורך החולה מתירין כל שבות"⁷

אם כן עד כה מצאנו היתר לעבור על איסור דרבנן בלבד ויש מחלוקת אם מדובר רק באיסור אמירה לנכרי שאין בו מעשה או שמא גם באיסור דרבנן שיש בו מעשה.

² שולחן ערוך חושן משפט הלכות מתנת שכיב מרע סימן רנד

³ שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ט

⁴ ס"ק מא

⁵ ערוך השולחן אורח חיים שו, כ

⁶ שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"ב סי' קפ, מנורה הטהורה בקני המנורה שו, יג ועוד

⁷ שם

אמנם מצאנו בגמרא⁸ מפורש שמותר להדליק נר עבור יולדת סומא משום שדעתה מיושבת עליה כשיודעת שיש אור ויוכלו לטפל בה כראוי וכן חברותיה יוכלו להביא את צרכיה בקלות אם תזדקק לכך. וכך פסק השו"ע-

"יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה; קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין (אותה), ומדליקין לה נר אפי' היא סומא"⁹

וביאר המ"ב - "... מיתבא דעתה בנר דלוק דקאמרה אי צריכנא מידי חזיא חברותיה ועבדי לי ואף על פי דהדלקת הנר עיקרה אינה לרפואה אעפ"כ מחללין דקים להו לרבנן דיתובי דעתא דיולדת הוא מילתא דמסתכנא בה בלא"ה"¹⁰.

כלומר יש היתר להדליק נר לפי בקשת יולדת סומא כיון שזה מיישב את דעתה ואע"פ שהיא אינה רואה היא מודעת לכך שיש אור בחדר ומניחה שאם תצטרך לאיזה דבר חברותיה יוכלו לראות ולהביא לה. הטעם לכך הוא שברור לחכמים שישוב הדעת של החולה הוא גורם שיכול להביא לסכנת נפשות.

אם כן ישוב הדעת של חולה מסוכן נחשב בחשש של פקוח נפש ויוצר היתר לחלל שבת גם באיסור דאורייתא.

לכאורה יש סתירה בין הסוגיות בשאלה אם ניתן להתיר איסור תורה משום טירוף הדעת. בישוב הסתירה נסביר שיש חילוק בין ישוב דעת היולדת שבו מתירים איסור תורה לבין ההיתר לקרוא לקרובי החולה המסוכן שרוצה שקרוביו יבואו שבו נחלקו הפוסקים אם התירו רק איסור אמירה לנכרי או שהתירו גם איסור דרבנן על ידי ישראל. ההבדל בין יולדת לחולה מסוכן תלוי בחומרת המצב של החולה ובמידת הצורך שלו בסיוע נפשי. אצל יולדת יש סכנה ממשית לחיה ולחיי הוולד כיון שהיולדת צריכה כח נפשי רב כדי ללדת בצורה בריאה ולכן יש היתר לחלל שבת באיסור תורה.

נביא כאן את ההגדרה של בעל השש"כ¹¹: "ישנם חולים מסוכנים שסיכוייהם להתגבר ולהבריא תלויים במצבם הנפשי, במקרים כאלה יש להקל לחלל את השבת גם באיסורי תורה בכל דבר אשר אם לא יעשוהו יש חשש שמא תיטרף דעתו של החולה למשל שיהיה בדכאון בשל חשש שאין מטפלים בו כראוי ואפילו בדבר שהחולה עצמו אינו מבקש"

⁸ שבת קכח ב

⁹ או"ח של, א

¹⁰ שם ס"ק ד

¹¹ שש"כ לב, כו וראה שם הע' פג

ועוד כתב בשו"ת הרי בשמים¹² - "ענין זה מסור להמורה להורות כפי צורך השעה שלא להקל בדבר למען לא יזלזלו ההמון בקדושת שבת ח"ו"

מתוך כך יש מקום לדון בשאלה נוספת - האם מותר ליולדת שאדם נוסף ייסע עמה לבית הרפואה בשבת?

מצינו בתחומים רבים פטור ממצוות למשמי החולים משום שהעוסק במצווה פטור מן המצווה. טעם ההיתר אינו רק משום שמא החולה יזדקק לעזרה, אלא גם משום יישוב הדעת של החולה. אמנם ביולדת יש חידוש נוסף לא רק שאדם פטור ממצווה לצורך טיפול בחולה אלא שמותר לעבור על איסור חמור לצורכה. לכן יהיה מותר לקרובי היולדת ללוותה לבית החולים, גם כשהם לא מביאים תועלת רפואית אלא רק תועלת נפשית. נפקא מינה לדבר - כאשר האשה נוסעת באמבולנס עם אחות רפואית הפותרת את הצרכים הרפואיים של היולדת ואעפ"כ היולדת רוצה שקרובה/ה שלה יבוא איתם - לפי האמור לעיל יש מקום להתיר כאשר זה חשוב לצורך יישוב דעת היולדת. וכן יהיה מותר לנסוע ולהביא 'דולה' בנוסף לבעל, כיון שהיא יכולה להגיש עזרה ליולדת וכן ליישב את דעתה.

כאשר אנו באים לדון בחולה הנמצא בשיקום ורוצה לצאת להתאוורר - שם נראה שאין שייכות לדין יישוב הדעת כיון שדין יישוב הדעת קיים בעת שיש חשש שמא תיטרף דעת החולה ובזה מתירים אפילו איסורי תורה, ואילו בחולה משתקם אין חשש טירוף הדעת אלא חיזוק כחו להתמודד עם המחלה. ולכן נדון בזה על פי גדרי היתר חיזוק כחו של חולה מסוכן כפי שנתבאר בשיעור הקודם.

לסיכום: לצורך יישוב הדעת של חולה שיש בו סכנה - אם יש חשש שתיטרף דעתו מותר לחלל שבת באיסורי תורה אך בחשש רחוק יותר מצינו בפוסקים מחלוקת אם יש היתר רק באמירה לנכרי או גם באיסורי דרבנן על ידי ישראל. אמנם בכל זה יש צורך לקבל הוראה מחכם ירא שמיים הדין בדברים מתוך יישוב הדעת כדי שלא תקלה מתחת ידו ח"ו.

¹² תנינא קפט